

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА
В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ЗАКОРДОННЯ**

3. Kobernyk, O.M. Tekhnolohichna osvita uchniv v Ukraini u XXI stolitti [Technological education of students in Ukraine in the 21st century]. Available at: https://rusnauka.com/13_NPN_2010/Pedagogica/66067.doc.htm [in Ukrainian].

4. Mavrin, V. (2017). Vytoky stanovlennia pedahohiky zhyttietvorchosti osobystosti u vitchyzniani osviti (XVI – pochatok XX st.). [The origins of the formation of the pedagogy of life creativity of the individual in domestic education (XVI – beginning of the XX century)]. *Historical and pedagogical almanac*. No. 1. pp. 14–22. [in Ukrainian].

5. Proftekhosvita Ukrainy: XX stolittia: Entsykloped. vyd. [Vocational education of Ukraine: 20th century: Encyclopedia. view.]. APN of Ukraine. Institute of Pedagogy and Psychology Prof. education; Under the editorship N.G. Nychkalo. Kyiv, 2004. 876 p. [in Ukrainian].

6. Rudenko, Yu.D. (1994). Rozvytok teorii i praktyky formuvannia v uchniv naukovoho svitohliadu v istorii pedahohiky Ukrainy (1917–1941) [The development of the theory and practice of forming a scientific outlook in students in the history of pedagogy in Ukraine (1917–1941)]. *Doctor's thesis*. 392 p. [in Ukrainian].

10. Tytarenko, V.M. & Tsyna, A.Iu. (2021). Istoriia trudovoho navchannia v Ukraini : navch. posib. [History of labor training in Ukraine: training. manual]. Poltava, 240 p. [in Ukrainian].

11. Tkachuk, S.I. & Kobernyk, O.M. (2014). Osnovy teorii tekhnolohichnoi osvity : navchalnyi posibnyk [Basics of the theory of technological education: a study guide]. Uman, 304 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.11.2024

УДК 613.88:37.011.33]373:005.336.4-047.22

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316390>

*Лариса Сливка, доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
ТА ЮНАЦТВА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ЗАКОРДОННЯ**

Дослідження присвячено висвітленню низки теоретичних положень і напрямів практичної реалізації статевого виховання учнів у школах держав європейського континенту. Схарактеризовано чинники, які актуалізують проблему статевого виховання дітей та юнацтва. Відзначено ефективність програм статевого виховання учнів, які впроваджують в освітній процес закладів загальної середньої освіти. Представлено назви базових документів щодо проектування змісту, методів і форм статевого виховання, як-от: “Стандарти статевої освіти в Європі”, “Основи комплексної статевої освіти”, “Керівництво з розробки політики в галузі статевої і репродуктивних прав молодих людей у Європі”, “Технічне керівництво зі статевої освіти” та ін. Встановлено, що європейські учні й практики розрізняють три моделі статевого виховання – ристриктивну, пермісивну, модель під назвою “золота середина”. Констатовано, що жодна з них не є ані гіршою, ані кращою за інші.

***Ключові слова:** діти та юнацтво; загальноосвітні школи; закордонний досвід; програми статевого виховання; статево виховання.*

Лім. 15.

*Larysa Slyvka, Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor,
Professor of the Primary Education and Educational Innovations Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

**SOME ASPECTS OF THE PROBLEM OF SEX EDUCATION OF CHILDREN AND YOUTH IN
SECONDARY SCHOOLS ABROAD**

The article highlights a number of theoretical provisions and some areas of practical implementation of sexual education of students in schools abroad. The factors that actualize the problem of sexual education of children and youth are characterized. It was established that the progress of sex education abroad has not yet become a subject of systematic study by Ukrainian scientists. The definitions of sex education declared by UNESCO documents have been announced. It was determined that sex education programs implemented in European countries are quite effective: appropriate school classes either delay the beginning of the “sexual life” of students or make it more orderly, students involved in the programs realize their own sex life is less risky than their “uneducated” peers. The names of the basic documents regarding the design of the content of sexual education are presented, such as: “Standards of sexuality education in Europe”, “Fundamentals of comprehensive sexuality education”, “Guidelines for the development of policies in the field of sexual and reproductive rights of young people in Europe”, “Technical guidance on sex education” and others. It was noted that, in general, in the works of foreign scientists, the goal of sexual education is not broadcast as a prohibition of sexual relations, and how to reduce the risk of sexually transmitted diseases through the formation of a culture of relationships between the sexes and human relations. It has been established that in the states of the European continent, it is customary to distinguish between three models of sexual education, each of which embodies the corresponding types of moral attitudes regarding sexuality, namely: restrictive (repressive, restrictive and

protective); permissive (liberal); a model called the "golden mean". None of these models is worse or better than the other models. It was concluded that foreign countries have accumulated quite a lot of experience in the use of sex education programs for secondary school students. The democratic approach is considered the most optimal for the implementation of sex education programs: this approach involves the recognition of the fact of the existence of the problem of gender and inter-gender relations; this approach predicts the need for scientifically based "embedding" in pedagogical actions those life values, knowledge, skills and norms of behavior that would limit possible deviations in the process of sexual socialization of children and youth.

Keywords: children and youth; secondary schools; foreign experience; sex education programs; sex education.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення засвідчують, що однією з криз, яку переживають суспільства різних країн, є криза морально-духовна – вирізняється насамперед втратою людьми певних життєвих орієнтирів і сенсу життя, деградацією моральних цінностей тощо. Логічно, що ці процеси є першопричиною “негативних” відхилень у розвитку дітей та юнацтва загалом і у статевому самовираженні останніх зокрема.

У працях медиків, освітян, громадських і релігійних діячів усе частіше актуалізується думка про актуальність проблеми статевого виховання дітей та юнацтва. Пишуть, Окрім іншого, про те, що означену проблему зумовлюють такі чинники: вельми прискорений статевий розвиток дітей (відомий у науці під назвою “акселерація”); дуже низький рівень обізнаності осіб неповнолітнього віку щодо питань, які стосуються статевої сфери людини, превалювання сумнівних шляхів отримання якісної інформації відповідного змісту (як правило, її першоджерелом є однієї й засоби масової інформації); досить часті випадки сексуальної розпусти і сексуальної уседозволеності у середовищі молодих людей; підліткова проституція; ризикована сексуальна поведінка дітей та юнацтва, зростання з-посеред неповнолітніх осіб кількості небажаних (незапланованих) вагітностей, абортів, а також захворювань, що передаються статевим шляхом, включно з ВІЛ; доступність літератури щодо процесів зачаття й дітонародження, що супроводжується неконтрольованим і некомпетентним використанням дітьми та юнацтвом інформації, уміщеної в означеній літературі; перманентне зменшення кількості укладання традиційних шлюбів між партнерами, поширення між останніми нетрадиційних форм організації співжиття та ін. [1, 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий доробок українських вчених щодо проблеми статевого виховання (далі – СВ) дітей та юнацтва є незначним. Серед якісних досліджень відповідної тематики заслуговують на увагу праці О. Василенко, О. Главацької і В. Кравця, присвячені зокрема педагогічним умовам СВ і проблемі підготовки майбутніх учителів до реалізації СВ учнів. Проте кількісний вимір розвідок такого контенту можна характеризувати як “поодинокі”. Цінними у контексті теми статті є напрацювання О. Бялик, І. Гречин, І. Даценко, О. Демченко, Т. Паничок, Г. Фінчук

та А. Шиделко, у яких репрезентовано зарубіжний досвід просвітницько-виховної діяльності щодо статевого виховання. Водночас констатуємо, що закордонний поступ у сфері СВ дітей та юнацтва ще не став предметом системного вивчення вітчизняними науковцями.

Мета статті – репрезентувати теоретичні засади і практичний вимір реалізації програм статевого виховання учнівства у зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. У документах ЮНЕСКО статево виховання трактується як відповідний до віку й культури педагогічний вплив щодо розкриття тем, пов’язаних зі статевим розвитком і сексуальними стосунками. Цей вплив прогнозує передавання наукової й об’єктивної інформації, сприяє осмисленню вихованцями власних ціннісних орієнтирів і поглядів, а також набуттю ними навичок прийняття правильних рішень, ведення діалогу, відтак дає можливість знизити ризики, пов’язані з низкою аспектів сексуального життя [15].

Важливим позитивним досягненням політики СВ, яку упродовж уже більш ніж 100 років впроваджують у європейських країнах, можна вважати результати досліджень під загальною назвою “Про вплив освітніх програм статевого виховання школярів на їхню сексуальну поведінку”. Замовником цього проєкту, проведеного групою вчених з Кельнського університету, була Всесвітня Організація Охорони Здоров’я (далі – ВООЗ). Крім іншого, результати дослідження засвідчили, що програми СВ не провокують прискорення початку статевого життя учнів (тезу щодо “провокативності” програм означеного змісту дуже часто озвучують опоненти цього напрямку виховання), а шкільні заняття, сконструйовані за цими програмами, або віддаляють цей початок, або роблять його більш осмисленим і упорядкованим. Шляхом спеціально проведеного тестування встановили, що здобувачі освіти, які прослухали відповідний навчальний курс, реалізують власне статево життя менш ризиковано, ніж їхні так звані “неосвічені” однієї [2, 66].

Базовим документом, який увиразнює змістове підґрунтя СВ, прийнято вважати “Стандарти статевої освіти в Європі” (англ. “Standards for Sexuality education in Europe”), які розробило Європейське регіональне бюро ВООЗ спільно з Німецьким Федеральним Центром освіти у галузі здоров’я (дислокується у м. Кельн). Активна законотворча діяльність Європейського Союзу щодо змісту, методів і

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ЗАКОРДОННЯ

форм СВ знайшла відображення у низці документів, як-от: “Основи комплексної статевої освіти” [9]; “Керівництво з розробки політики в галузі статевих і репродуктивних прав молодих людей у Європі” [3] та ін. 2009 року ЮНЕСКО разом з іншими інституціями ООН анонсувало документ під назвою “Технічне керівництво зі статевої освіти” (англ. “*International technical guidance on sexuality education*”) [14].

У своїх працях зарубіжні вчені виразно характеризують мету СВ, наголошують, що вона транслюється не як заборона статевих стосунків, а як реалізація інформаційного і компетентнісного підґрунтя, орієнтованого на зменшення ризику захворювань, що передаються статевим шляхом, через формування культури взаємин між статями [7, 52]. Щодо шкільних “майданчиків” для впровадження відповідного інформаційного контенту, то насамперед ідеться про такі навчальні дисципліни, як “Біологія”, “Етика”, “Релігієзнавство”, “Філософія”, “Психологія” та ін.

Європейський досвід реалізації СВ базується на трьох так званих моделях, а саме: ристриктивній; пермісивній; моделі “золота середина”. Кожна з них зосереджує у змісті СВ відповідні типи моральних установок людини щодо сексуальності.

Ристриктивну (її ще називають репресивною чи обмежувально-охоронною) модель запроваджено в багатьох західноєвропейських країнах. За нею, ознайомлення дітей з фізичними ознаками і проявами статі вважається небажаним. Обмеження стосується насамперед оголення: ідеться про те, що навіть маленькі діти не повинні оголювати геніталії при інших, незнайомих, людях. Прихильники цієї моделі переконують, що відомості про репродуктивні процеси і репродуктивні функції потрібно пропонувати дітям досить обережно і поступово, надавати нову інформацію про такі процеси та їх прояви спочатку на прикладі представників рослинного (навіть – не тваринного) світу, щоб уникнути формування передчасних уявлень про біологічну природу відтворення людини. Пропонують ознайомлення здобувачів освіти з тілесно-фізіологічними аспектами статі й сексуальності здійснювати з урахуванням принципу “краще “надто пізно”, ніж небезпечно “дуже рано”” [5, 685–687]. Крім іншого, прихильники ристриктивної моделі [10] вважають, що допоки у молодих людей не буде сформоване глибоке розуміння сутності сім’ї й важливості шлюбу тощо, то обговорення з дорослими (навіть, якщо ці дорослі є педагогами, психологами, лікарями) тем, які стосуються питань статевого дозрівання, венеричних захворювань, нетрадиційних форм сексуальної поведінки і подібних, є небажаним.

Щодо пермісивної (її ще називають ліберальною) моделі СВ, то вона офіційно прийнята у низці

скандинавських країн, зокрема у Данії і Фінляндії. За цією моделлю, сексуальність трактовано як важливу життєву цінність і наголошено, що молодь має право на самостійне й незалежне формування морально-сексуальних норм, єдиною обов’язковою нормою є почуття відповідальності за форми і наслідки сексуальних стосунків. Пермісивна модель СВ декларує, що моральним обов’язком кожного, хто унормовує власне сексуальне життя, є відповідальність за можливе народження небажаних дітей, у зв’язку з цим, за цією моделлю, у змісті СВ передбачено промоцію планування народжуваності й використання різних засобів контрацепції (таким чином, статево виховання орієнтує не на заборону статевих стосунків, а на зменшення ризиків появи захворювань, що передаються статевим шляхом) [11; 12]. У скандинавських державах СВ стало обов’язковим у шкільних навчальних планах ще від середини ХХ ст. Щодо шкіл Данії, то його реалізують з дітьми того віку, в якому ще не розпочався процес статевого дозрівання [6]. Якісний вимір реалізації СВ, а також якість відповідної підготовки вчителів до здійснення СВ чітко контролюються Данською асоціацією планування сім’ї (дан. *The Danish Foreningen for Familie planlaegning*). Додамо, що, за показниками Міжнародної федерації з питань планування батьківства, модель СВ учнів загальноосвітніх шкіл у Данії є однією з найбільш досконалих у Європі [8].

Модель СВ під назвою “золота середина” поширена у низці країн Євросоюзу, однією з яких є Республіка Польща. Версія цієї країни у реалізації СВ ґрунтується зокрема на загальнолюдських цінностях, які є пріоритетними для польського суспільства: це кохання, шлюб і сім’я. Прогнозується, що відповідно до цих цінностей кожна молода людина мала б визначати межі для власної сексуальної поведінки [4]. У наукових розвідках польських учених і в офіційних документах польської держави ідеться про те, що одним із важливих завдань СВ є встановити норми сексуальної моралі, які сприяли б тому, щоб молода людина звільнилася від низки страхів, забобонів і заборон, які у контексті статевого розвитку і сексуальності є помилковими. Ідеться про таке формулювання етичних норм, при якому їхнє дотримання прогнозувало б досягнення гармонійної рівноваги між задоволенням сексуальних потреб і вельми серйозною відповідальністю за сім’ю та шлюб. За таким підходом, вірогідним наслідком більшої свободи, яка надається членам суспільства, є більша відповідальність останніх за власні дії, вчинки тощо [13]. Додамо, що питання змісту і технологій реалізації СВ учнів у школах Республіки Польща розглядаються Міністерством освіти спільно з Єпископатом [1, 112].

Жодну із вищесхарактеризованих моделей неможливо визначити ані як гіршу, ані як кращу, ніж

інші. До прикладу, пермісивна модель може видаватися такою, що, на перший погляд, “загрожує” суспільству так званою сексуальною анархією, однак у ній сексуальна поведінка людини ідентифікується як одна з інших видів і яка цілком залежить від загальних законів соціальної та етичної регуляції, характерних для певного суспільства. Щодо рестриктивної моделі, то передбачені її змістом жорсткі обмеження можуть бути врівноважені іншими переконаннями, зокрема у тому сенсі, що людська природа все одно “бере своє”. Своєю чергою, модель “золотої середини” пропонує альтернативний варіант обговорення того, що замовчується через “домовленість про недоговореність” у пермісивній і рестриктивній моделях, а саме: модель “золота середина” передбачає діалог особистості й суспільства, за умови, що суспільство бере на себе відповідальність за долю особистості.

Висновки. У зарубіжних країнах накопичено цікавий і ґрунтовний досвід упровадження програм СВ учнів в освітній процес загальноосвітніх шкіл. Найбільш оптимальним підходом реалізації таких програм прийнято вважати демократичний: за ним, з одного боку, визнається факт існування проблеми статі й міжстатевих стосунків і права особистості на частину свого буття, з іншого, увиразнюється потреба науково обґрунтованого “вбудовування” у педагогічну діяльність тих життєвих цінностей, знань, навичок і норм поведінки, які сприяли б обмеженню можливих відхилень статевої соціалізації дітей та юнацтва. За демократичним підходом, суб’єкту педагогічного впливу – учневі – надаються водночас уся необхідна наукова інформація і можливість власного вибору.

Перспективним напрямом подальших досліджень може стати обґрунтування педагогічних умов ефективності статевого виховання учнів у закладах загальної освіти України на засадах вивчення зарубіжного досвіду упровадження в освітній процес навчальних програм відповідного змісту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бялик О.В. Сучасні тенденції статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.07 – теорія і методика виховання. Умань, 2017. 547 с.
2. Паничок Т.Я. Статеве виховання учнівської молоді у Німеччині: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Тернопіль, 2010. 200 с.
3. A guide for developing policies on the sexual and reproductive health and rights of young people in Europe. The Safe Project. Brussels: IPPF European Network, 2007. 68 p.
4. Augustyn J. Wychowanie seksualne w rodzinie i w szkole. Wyd. 3 popr., uzup. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2008. 178 s.
5. Benni E. et al. Evaluation outcomes of a sex education strategy in high schools of Pavia (Italy). *Igiene e Sanita Pubblica*. 2011. № 67. pp. 683–695.

6. Det er vigtigt med seksualundervisning til alle unge (En kortlægning af behov og ønsker til seksualundervisning på ungdomsuddannelserne i Danmark). Sammenfatning samt strategi og anbefalinger til styrkelse af seksualundervisningen på ungdomsuddannelserne i Danmark, 2011 (September). 34 s.

7. Fricher R., Lerch J. Zur Theorie der Sexualität und Sexualerziehung. Weinheim: Beltz, 1976. 334 s.

8. Goldman J. The New Sexuality Education Curriculum for Queensl and Primary Schools. *Sex Education*. 2010. № 10. pp. 47–66.

9. IPPF. Framework for comprehensive sexuality education. London, 2006. 12 p.

10. Klein J., Sabarnam P., Pazos B., Auerbach M., Graff Havens C. Evaluation of the parents as primary sexuality educators program. *Journal of Adolescent Health*. 2005. № 37. pp. 94–99.

11. Kontula O. Mielen seksuaalisuus. Matka kiihottumisen alkulähteille. Juva: Duodecim, 2012. 114 s.

12. Nurmiaho T. Human relations and sex education in Finland. *IPPF Eur Reg Inf*. 1978. 7 (4). pp. 1–3.

13. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 sierpnia 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego. *Dziennik Ustaw*. 2009. № 131. poz. 1079103.

14. UNESCO. International Technical Guidance on Sexuality Education: An evidenceinformed approach for schools, teachers and health educators. The rationale for sexuality education 1. France: Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 7, 2009. 142 p.

15. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation. International Guidelines on Sexuality Education: An evidence informed approach to effective sex, relationships and HIV/STI education, 2009. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281e.pdf>

REFERENCES

1. Bialyk, O.V. (2017). Suchasni tendentsii statevoho vykhovannia uchnivskoi molodi v krainakh Yevrosoiuzu [Modern trends in the sexual education of schoolchildren in the countries of the European Union]. *Doctor's thesis*. Uman. 547 p. [in Ukrainian].
2. Panychok, T.Y. (2010). Stateve vykhovannia uchnivskoi molodi u Nimechchyni [Sexual education of student youth in Germany]. *Candidate's thesis*. Ternopil, 200 p. [in Ukrainian].
3. A guide for developing policies on the sexual and reproductive health and rights of young people in Europe (2007). The Safe Project. Brussels: IPPF European Network. 68 p. Available at: https://www.ifpa.ie/sites/default/files/safe_guide_for_developing_policies_on_the_sexual_and_reproductive_health_and_rights_of_young_people_in_europe.pdf [in English].
4. Augustyn, J. (2008). Wychowanie seksualne w rodzinie i w szkole [Sex education in the family and at school]. Wyd. 3 popr., uzup. Kraków, 178 p. [in Polish].

5. Benni, E. et al. Evaluation outcomes of a sex education strategy in high schools of Pavia (Italy). *Igiene e Sanita Pubblica*. 2011. № 67. pp. 683–695. [in English].

6. Det er vigtigt med seksualundervisning til alle unge (En kortlægning af behov og ønsker til seksualundervisning på ungdomsuddannelserne i Danmark). Sammenfatning samt strategi og anbefalinger til styrkelse af seksualundervisningen på ungdomsuddannelserne i Danmark [Sexual education for all young people is important (A survey of needs and wishes for sexual education in youth education in Denmark). Summary as well as strategy and recommendations for strengthening sexuality education in youth education in Denmark]. 2011 (September). 34 p. [in Danish].

7. Fricher, R., Lerch, J. (1976). Zur Theorie der Sexualität und Sexualerziehung [On the theory of sexuality and sex education]. Weinheim, 334 p. [in German].

8. Goldman, J. (2010). The New Sexuality Education Curriculum for Queensl and Primary Schools. *Sex Education*. No. 10. pp. 47–66. [in English].

9. IPPF. Framework for comprehensive sexuality education (2006). London. 12 p. [in English].

10. Klein, J., Sabartnam, P., Pazos, B., Auerbach, M. & Graff Havens, C. (2005). Evaluation of the parents as primary sexuality educators program. *Journal of Adolescent Health*. No. 37. pp. 94–99. [in English].

11. Kontula, O. (2012). Mielen seksuaalisuus. Matka kiihottumisen alkulähteille [The sexuality of the mind. A journey to the origins of arousal]. Juva, 114 p. [in Finnish].

12. Nurmiho, T. (1978). Human relations and sex education in Finland. *IPPF Eur Reg Inf*. No. 7 (4). pp. 1–3. [in English].

13. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 sierpnia 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie

способу nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego [Regulation of the Minister of National Education of August 10, 2009 amending the regulation on the method of school teaching and the scope of content regarding knowledge about human sexual life, the principles of conscious and responsible parenthood, the value of the family, life in the prenatal phase and methods and means of conscious procreation included in the core curriculum of general education]. *Dziennik Ustaw*. 2009. № 131. poz. 1079103. [in Polish].

14. UNESCO. (2009). International Technical Guidance on Sexuality Education: An evidenceinformed approach for schools, teachers and health educators. The rationale for sexuality education 1. France : Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 7. 142 p. Available at: https://reliefweb.int/report/world/international-technical-guidance-sexuality-education-evidence-informed-approach?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwoa2xBhACEiwA1sb1BOLvrzWEjP3ON-9PGIzWAFNpfGcwsbSYyL3qsrN29No_Jok86ZcM5RoCV7MQAvD_BwE [in English].

15. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation. (2009). International Guidelines on Sexuality Education: An evidence informed approach to effective sex, relationships and HIV/STI education. Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281e.pdf> [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.11.2024

“Творіння інтелекту переживають шумну суету поколінь і на протязі століть зігрівають світ теплом і світлом”.

*Альберт Ейнштейн
один з найвизначніших фізиків ХХ століття*

“Не виходь у світ, а повертайся до самого себе: всередині людини знаходиться правда”.

*Аврелій Августин Блаженний
християнський теолог і церковний діяч*

“Будьте уважні до своїх думок; саме вони – початок вчинків”.

*Лао-цзи
китайський філософ*

“З усіх дарів провидіння самий милосердний і дорогоцінний – наше незнання того, що нас чекає попереду”.

*Артур Конан Дойл
британський письменник*

